

YUQUMLI KASALLIKLAR VA XAVFSIZ IMMUNIZATSIYA HAQIDA TUSHUNCHA.

Yusupova Nasibaxon Egamberdiyevna

Xo'jaobod Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi

Xavfsiz immunizatsiya fani o'qituvchisi.

Yuqumli kasalliklar nima?

Yuqumli kasalliklar — bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar yoki parazitlar kabi mikroorganizmlar sababli yuzaga keladigan kasalliklardir. Ular bir odamdan boshqasiga yoki hayvonlardan odamlarga turli yo'llar bilan yuqishi mumkin.

Yuqumli kasalliklar mikroorganizmlar (viruslar, bakteriyalar, zamburug'lar va parazitlar) tomonidan keltirib chiqariladi. Ular inson organizmiga kirib, ko'payadi va turli a'zolar faoliyatini buzadi.

Yuqumli kasalliklarga misollar:

- Gripp
- Qizamiq
- Sil
- COVID-19
- Gepatit B

Yuqumli kasalliklarning asosiy belgilari

- Tana haroratining ko'tarilishi
- Yo'tal, tomoq og'rig'i
- Holsizlik va charchoq
- Bosh og'rig'i

Yuqumli kasalliklarning yuqish yo'llari

- Havо-tomchi yo'li (yo'talish, aksirish orqali)
- Kontakt yo'li (kasal odam yoki buyumlari bilan aloqa)
- Oziq-ovqat va suv orqali
- Qon va boshqa biologik suyuqliklar orqali
- Hasharotlar chaqishi orqali

Immunizatsiya nima?

Immunizatsiya — organizmni ma'lum kasalliklarga qarshi himoya qilish uchun emlash (vaksina qo'llash) jarayonidir. Vaksina organizmning immun tizimini kasallik qo'zg'atuvchisiga qarshi kurashishga tayyorlaydi.

Xavfsiz immunizatsiya

Xavfsiz immunizatsiya quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

1. **Sifatli va tasdiqlangan vaksinalardan foydalanish.**
2. **Vaksinani to'g'ri saqlash va tashish** (sovuq zanjir qoidalariga rioya qilish).
3. **Emlashni malakali tibbiyot xodimi tomonidan o'tkazish.**
4. **Steril asbob-uskunalardan foydalanish.**
5. **Emlashdan oldin bolaning yoki kattaning sog'lig'ini baholash.**
6. **Emlashdan keyin qisqa muddat kuzatuv olib borish.**

Emlashning foydalari

- Og'ir yuqumli kasalliklarning oldini oladi.
- Kasallik asoratlari va o'lim xavfini kamaytiradi.
- Jamiyatda kasalliklarning tarqalishini cheklaydi.
- Bolalar va kattalar salomatligini himoya qiladi.

Emlashdan keyingi holatlar

Ba'zi odamlarda quyidagi yengil reaksiyalar kuzatilishi mumkin:

- Inyeksiya qilingan joyda og'riq yoki qizarish
- Tana haroratining biroz ko'tarilishi
- Holsizlik

Bu holatlar odatda 1–3 kun ichida o'tib ketadi. Kuchli yoki uzoq davom etuvchi nojo'ya ta'sirlar kuzatilsa, shifokorga murojaat qilish kerak.

Yuqumli kasalliklarning oldini olish

1. Qo'llarni sovun bilan muntazam yuvish.
2. Toza ichimlik suvidan foydalanish.
3. Oziq-ovqat mahsulotlarini gigiyenik talablarga muvofiq tayyorlash.
4. Kasal odamlar bilan yaqin aloqani cheklash.
5. Shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish.
6. O'z vaqtida emlanish.

Immunizatsiyaning ahamiyati

Immunizatsiya organizmda ma'lum kasalliklarga qarshi immunitet hosil qiladi. Vaksina tarkibida kasallik qo'zg'atuvchisining zaiflashtirilgan yoki zararsizlantirilgan shakli bo'ladi. U organizmga kasallik keltirib chiqarmasdan, himoya mexanizmlarini ishga tushiradi.

Immunizatsiya turlari

Faol immunizatsiya

- Vaksinalar yordamida hosil qilinadi.
- Himoya uzoq muddat saqlanadi.

Passiv immunizatsiya

- Tayyor antitanalar yuboriladi.
- Himoya tez hosil bo‘ladi, lekin qisqa muddat davom etadi.

Emlash orqali oldi olinadigan kasalliklar

- Qizamiq
- Ko‘kyo‘tal
- Poliomyelit
- Gepatit B
- Qizilcha
- Difteriya

Xavfsiz immunizatsiyaning tamoyillari

1. Sovuq zanjirni saqlash

Vaksinalar ma'lum haroratda saqlanishi kerak. Haroratning buzilishi vaksina samaradorligini kamaytirishi mumkin.

2. To‘g‘ri emlash texnikasi

- Steril shprits va ignalardan foydalanish.
- Vaksinani to‘g‘ri dozada yuborish.
- Tibbiy hujjatlarni to‘g‘ri yuritish.

3. Emlashdan oldingi tekshiruv

Tibbiyot xodimi:

- Tana haroratini o‘lchaydi.
- Allergik holatlar haqida so‘raydi.
- Oldingi emlashlarga reaksiyalarni aniqlaydi.

4. Emlashdan keyingi kuzatuv

Odatda emlangan shaxs 15–30 daqiqa tibbiy kuzatuv ostida bo‘ladi. Bu kam uchraydigan allergik reaksiyalarni o‘z vaqtida aniqlash uchun muhimdir.

Jamoaviy immunitet

Aholining katta qismi emlanganda kasallikning tarqalishi keskin kamayadi. Bu holat **jamoaviy immunitet** deb ataladi. U emlanishi mumkin bo‘lmagan chaqaloqlar, keksalar va ayrim surunkali kasalligi bor odamlarni ham himoya qiladi.

Immunizatsiya bo‘yicha keng tarqalgan noto‘g‘ri tushunchalar

Noto‘g‘ri fikr: Vaksinalar kasallikni keltirib chiqaradi.

Haqiqat: Vaksinalar immunitet hosil qilish uchun ishlab chiqilgan va qat‘iy xavfsizlik sinovlaridan o‘tkaziladi.

Noto‘g‘ri fikr: Sog‘lom bolaga emlash kerak emas.

Haqiqat: Aynan sog‘lom bolalarda emlash eng samarali himoyani yaratadi.

Noto‘g‘ri fikr: Yuqumli kasalliklar yo‘qolib ketgan.

Haqiqat: Emlash darajasi pasaysa, ko‘plab kasalliklar qayta tarqalishi mumkin.

Yuqumli kasalliklarning oldini olish

1. Qo'llarni sovun bilan muntazam yuvish.
2. Toza ichimlik suvidan foydalanish.
3. Oziq-ovqat mahsulotlarini gigiyenik talablarga muvofiq tayyorlash.
4. Kasal odamlar bilan yaqin aloqani cheklash.
5. Shaxsiy gigiyena qoidalariga rioya qilish.
6. O'z vaqtida emlanish.

Immunizatsiyaning ahamiyati

Immunizatsiya organizmda ma'lum kasalliklarga qarshi immunitet hosil qiladi. Vaksina tarkibida kasallik qo'zg'atuvchisining zaiflashtirilgan yoki zararsizlantirilgan shakli bo'ladi. U organizmga kasallik keltirib chiqarmasdan, himoya mexanizmlarini ishga tushiradi.

Immunizatsiya turlari

Faol immunizatsiya

- Vaksinalar yordamida hosil qilinadi.
- Himoya uzoq muddat saqlanadi.

Passiv immunizatsiya

- Tayyor antitanalar yuboriladi.
- Himoya tez hosil bo'ladi, lekin qisqa muddat davom etadi.

Emlash orqali oldi olinadigan kasalliklar

- Qizamiq
- Ko'kyo'tal
- Poliomiyelit
- Gepatit B
- Qizilcha
- Difteriya

Xavfsiz immunizatsiyaning tamoyillari

1. Sovuq zanjirni saqlash

Vaksinalar ma'lum haroratda saqlanishi kerak. Haroratning buzilishi vaksina samaradorligini kamaytirishi mumkin.

2. To'g'ri emlash texnikasi

- Steril shprits va ignalardan foydalanish.
- Vaksinani to'g'ri dozada yuborish.
- Tibbiy hujjatlarni to'g'ri yuritish.

3. Emlashdan oldingi tekshiruv

Tibbiyot xodimi:

- Tana haroratini o'lchaydi.
- Allergik holatlar haqida so'raydi.

- Oldingi emlashlarga reaksiyalarni aniqlaydi.

4. Emlashdan keyingi kuzatuv

Odatda emlangan shaxs 15–30 daqiqa tibbiy kuzatuv ostida bo‘ladi. Bu kam uchraydigan allergik reaksiyalarni o‘z vaqtida aniqlash uchun muhimdir.

Jamoaviy immunitet

Aholining katta qismi emlanganda kasallikning tarqalishi keskin kamayadi. Bu holat **jamoaviy immunitet** deb ataladi. U emlanishi mumkin bo‘lmagan chaqaloqlar, keksalar va ayrim surunkali kasalligi bor odamlarni ham himoya qiladi.

Foydalangan adabiyot.

1. “Aholi orasida emlash masalalarini joriy etishda shaxslararo muloqotning ahamiyati. Toshkent – 2022 yil. YUNISEF.
2. R.E Giyasova, D.X Dadamuhamedova “Yuqumli kasalliklar va infeksiyon nazorat” Turon nashriyoti 2022 yil.
3. “ Profilaktik emlash tizimida uzluksiz sovuqlik zanziri”. Toshkent 2020 yil. YUNISEF.
- 4.R.E.Giyasova, S.A.Mirzaeva ”Sestrinskiy uxod za patsientami s infektsionnyimi zabolevaniyami” Tashkent, “Ilm Ziyo”, 2015 g.
5. Ye.I.Musaboev, A.Q.Bayjanov “Yuqumli kasalliklar, epidemiologiya va parazitologiya”. Toshkent, “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2006 yil.